Artvin'den Bursa'ya göç ve kültürel birikimin değerlendirilmesi

Migration from Artvin to Bursa and evaluation of cultural accumulation

Cevdet YILMAZ¹ , Leman ALBAYRAK²

¹Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Samsun, Türkiye

²Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Öğrencisi, Samsun, Türkiye

ORCID: C.Y. 0000-0003-0430-619X; L.A. 0000-0001-6944-3852

ÖZ

Bu çalışmada, göç edilerek yerleşilen yeni şehirselleşen ortama intibak sürecinde göçmenlerin kültürel birikimleri ve geleneksel yaşam bilgilerinin yeni mekânda nasıl kullanıldığı araştırılmış, bunun için Bursa'ya göç eden Artvinliler araştırma evreni olarak seçilmiştir. Bu bağlamda halen Bursa'da ikamet etmekte olan Artvin doğumlu kişiler bu yeni yaşadıkları ortamda gözlemlenmiş, Artvin kökenli farklı kesimlerden kişilerle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. 2018 yılı TÜİK verilerine göre Artvin ili nüfusuna kayıtlı olduğu halde Artvin dışında yaşayan nüfusun en fazla bulunduğu şehir Bursa'dır. Artvin kökenli nüfus bu ilin belirli ilçelerinde (Yıldırım, Gürsu, Osmangazi, Kestel) yoğunlaşmaktadır. Geçmişte doğa ile etkileşim içinde yaşayan bu nüfus, temel ihtiyaçları olan mesken yapımı, gıda üretimi, çevre kullanımı ve sosyal ilişkiler gibi birçok alanda bilgi ve tecrübesini uygulamada katılımcı bir role sahip olmuştur. Bu nedenle göç eden kişiler, çevre ile uyumlu şekilde geliştirilen insan yapımı ürün ve bunları elde etme bilgisini yeni yerlere aktarabilmektedir. Bütün bu davranışlar kültürel ekoloji açısından önemli bir örnek oluşturmaktadır. Bu unsurlar genellikle konut yapımı, arazi mülkiyeti ve niteliği, yayla kültürüne ait izler, yemek kültürü, sosyal etkinlikler, yöresel sözcüklerin kullanımı şeklindedir. Şehre uyum ve aidiyetin yaşatılması bağlamında sosyal organizasyonlarla hemşehrlik ilişkileri ve kültürel geçmiş canlı tutulmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Birikimin Değerlendirilmesi, Artvin, Bursa.

ABSTRACT

In this study, the cultural accumulation of immigrants and their use of traditional life knowledge during their process of adaptation to new urban environments are investigated. The research focuses on people from Artvin who migrated to Bursa. The cultural activities of residents of Artvin who live in Bursa observed and interviews were conducted. According to 2018 TÜİK data, Bursa has the highest population of people living outside Artvin who continue to be registered in the province of Artvin. The population of Artvin is concentrated in certain districts in the province, including Yıldırım, Gürsu, Osmangazi, and Kestel. Having lived rural lives with close interaction with nature, this population actively practices its rural knowledge and experience in areas such as housing, food production, environmental use, and social relations. Therefore, using this traditional knowledge, migrants bring to the table the human-made products that they have developed in harmony with the environment. Behavior's performed with residential construction knowledge constitute an important example for cultural ecology. These elements include housing construction, land ownership and quality, traces of highland culture, food culture, social activities, and the use of local words. In the context of maintaining harmony and belonging in the city, migrants from Artvin have sought to preserve social relations and cultural relations by keeping alive their social organizations.

Keywords: Evaluation of Cultural Accumulation, Bursa, Artvin.

Başvuru/Submit: 01.04.2019 **Kabul/Accept:** 08.05.2019

Sorumlu yazar/Corresponding author: Cevdet YILMAZ / cyilmaz@omu.edu.tr

Atıf/Citation: Yilmaz, C., Albayrak, L., (2019). Artvin'den Bursa'ya göç ve kültürel birikimin değerlendirilmesi. B. Gonencgil, T. A. Ertek, I. Akova ve E. Elbasi (Ed.), 1st Istanbul International Geography Congress Proceedings Book (s. 243-252) içinde. İstanbul, Türkiye: Istanbul University Press.
<https://doi.org/10.26650/PB/PS12.2019.002.024>

1. GİRİŞ

Bu araştırmada göç veren il olarak ele alınan Artvin, Karadeniz Bölgesinin Doğu Karadeniz Bölümünde yer alır (*Şekil 1*). Artvin ili; Doğu Karadeniz Dağları'nın devamı olan Yalnızçam Dağları, Kaçkar Dağı, Karçal Dağları ve akarsu vadileriyle dağlık bir topoğrafyaya sahiptir. Kuzey kıyıları boyunca yağışlı iklim görülürken, iç kesimlere doğru ve güney-güneydoğu yönlerine gidildikçe karasal iklim özelliği hissedilmektedir. Artvin'deki meteoroloji istasyonları arasında aylık ortalama sıcaklıklarda en düşük değerler Ocak ayında -1.9°C ile 6.9°C arasında değişmektedir. En yüksek ortalama sıcaklık değerleri 25,7°C ile Haziran ve Temmuz aylarına aittir. İklim koşulları kıyı kesimi, vadi tabanları ve dağlık alanlar arasında değişmekte, bu durum zirai üretim ve bitki örtüsünde çeşitliliğin başlıca sebeplerini oluşturmaktadır. Vadi yamaçlarında geniş yapraklı bitki örtüsü görülürken, yüksek kesimlerde iğne yapraklı türlerin olduğu orman katı yer almaktadır. Yerleşim yerleri bu vadi yamaçlarında yoğunlaşmıştır. Artvin'in yüzölçümü 7.359 km² olup, 2018 yılı TÜİK verilerine göre toplam nüfusu 174.010 kişidir.

Artvin'de doğal çevre koşullarının izin verdiği ölçüde kültürel ve tarihsel geçmişin de etkisiyle yaylacılık kültürü gelişmiştir. Artvin'de yaylacılık faaliyetinin sürdürülmesine bağlı olarak farklı zaman ve içeriklerde yayla şenlikleri düzenlenmektedir. Yaylaya çıkılmasından bir ay sonra toplanan ve yenilebilen otlardan olan dağ pancarı “pancarcı şenlikleri” adıyla yayla şenliği olarak yakın tarihe kadar yaşatılmıştır. Şenlikler ve düğünlerde Artvin halk müziği ve halk oyunları icra edilmektedir. Kullanılan çalgılar kıyı ve iç kesimler arasında değişmektedir. Düğün ve yayla şenliklerinde davul, zurna, tulum, akordeon, mey ve kemençe çalınmaktadır.

Tarım ve hayvancılık temel geçim faaliyeti olarak devam ettirilmektedir. Gür bitki örtüsünün varlığı geleneksel meskenler ve ahşap işçiliği için hammadde kaynağı oluşturmuş, küçükbaş hayvan yetiştiriciliğine bağlı yün üretimi dokumacılık ve el sanatlarının gelişmesini sağlamıştır. Kırsal alanda yaşayan nüfus, geçmişten günümüze geçimlerini sağlamada, doğal çevreden en işlevsel şekilde yararlanma imkânları bulmuş, bazen kıt kaynakları en verimli şekilde kullanmayı bilmiştir. Hemen her yaştan birey zamanla geleneksel yaşam kültürü içinde doğrudan ve dolaylı olarak bilgi ve beceri kazanmış, bu bilgi ve beceri sahibi kişiler yaşadıkları yer olan Artvin'den başka bir yere göç ettiklerinde bu kazanımlarını geri kalan hayatlarını kolaylaştırmak ve ek kazanç elde etmek için kullanabilmişlerdir.

Araştırmada göç alan şehir olarak seçilen Bursa ili ise Marmara Bölgesinde yer alır. Bursa'nın nüfusu ise TÜİK 2018 yıl sonu verilerine göre 2.994.521 kişiden oluşmaktadır. Bursa; sanayi ve ticaret şehri olması, iş ve eğitim olanaklarının gelişmişliği nedeniyle göç alan bir şehirdir. İlde Orhangazi, İznik, Karacabey, İnegöl, Bursa, Yenişehir ovaları tarım ve hayvancılık faaliyetleri için önemlidir. Artvinliler yoğun olarak güneyden Uludağ (2543 m) ile çevrili Bursa Ovası ve civarında yaşamaktadır. Yaklaşık 400 km² yüzölçümüne sahip Bursa Ovası'nda en büyük kullanış alanını yerleşmeler teşkil etmektedir. Ovanın ekonomik değer taşıyan bazı bitkilerin üretimine elverişli olması, kuşkusuz iklim koşullarının bir sonucudur. Bursa meteoroloji istasyonunun 1929-2001 dönemini kapsayan 73 yıllık gözlemlerine göre; yıllık ortalama sıcaklık 14,4°C'dir. Aylık ortalama sıcaklıklar yılın hiçbir döneminde 5°C'nin altına inmemektedir (Ocak ayı ortalaması 5,2°C). Buna karşılık ortalama sıcaklıklar en sıcak ay olan Temmuz ayında bile 24,2°C civarında kalmaktadır. Bazı yıllarda -25,7°C'ye inen ekstrem sıcaklık değerleri görülse de, bunun tekrarlanma aralığı çok geniştir ve 73 yılda -5°C'den daha soğuk geçen günlerin ortalaması 4,1 gündür (Arınç, 2003).

Kültürel uyum (ya da uyarlanma) esnasında insanlar, ellerindeki kaynaklara ve içinde yaşadıkları çevrenin sınırlamalarına uygun yollar geliştirir. Belirli bir bölgede, benzer bir çevrede yaşayan insanlar, bu çevrelerde iyi işleyen adet ve gelenekleri birbirlerinden ödünç alma eğilimi gösterir. Bir kere başarılı olduğunda uyarlanma, uzun bir süre, hatta binlerce yıl dayanabilir. Kültürel uyum ise insanların belirli bir çevrede yaşamlarını sürdürmelerini sağlayan görüşler, etkinlikler ve teknolojiler bütünüdür (Haviland et al, 2008:312-357). İnsanlar içinde yaşadıkları kültürel ortamı türlü yollarla başka alanlara da aktarabilirler (Tümertekin ve Özgüç, 2006).

Çalışmanın bulgular bölümünde ilk olarak Bursa ve Artvin şehirlerindeki göç hareketlerine değinilmiş ve Bursa'ya olan göçler içinde Artvinli nüfusunun oranı belirtilmiştir. Artvin'de sürdürülen geçim kaynakları ilin doğal ve kültürel yapısıyla ilişkilendirilerek bu faaliyetlerin Bursa'da nasıl sürdürüldüğüne yer verilmiştir. Bu bağlamda sırasıyla tarımsal faaliyetler ve gıda kültürü, inşaat sektöründe ve ağaç işlerinde çalışılması, halk oyunları eğitmenliği ve çalgı aletleri üretiminin ek gelir olarak yapılması ile Artvin'in kültürel ve ekonomik yönü ilişkilendirilmiştir. Nihayet Bursa'daki Artvinlilerin sosyal yaşam ve iletişimlerine değinilmiş, çalışma genel bir değerlendirme ile sonuçlandırılmıştır.

Bursa'ya göçle gelen Artvinlilerin yerleşmeyi tercih ettiği ilçelerin başında Gürsu, Kestel, Yıldırım ilçeleri gelmektedir. Bu araştırmada Bursa'ya yerleşen Artvinli nüfus içinde farklı bir şehirde yaşamı kolaylaştırma ve uyum sağlama sürecinde mevcut bilgi ve yeteneklerin gelire dönüştürüldüğü örnekler incelenmiştir. Bu örnekler temelde Artvin'in coğrafi ve kültürel yapısıyla ilişkilidir. Göçmenlerin Artvin'deyken bildikleri bitki türlerinden yararlanma, bahçe ve tarla oluşturma, gıda üretimi davranışlarını, Bursa'ya geldikten sonra burada da sürdürdükleri gözlemlenmiştir. Artvinlilerin ayrıca hemşehrilik bağlarını güçlendirmek ve kültürel değerlerini anarak yaşatmak amacıyla bir araya geldikleri etkinlikler düzenledikleri de görülmüştür.

Araştırmada göç veren il olarak ele alınan Artvin'in mevcut coğrafi şartları ve göç üreten yapısı Doğanay ve Orhan (2014) tarafından ele alınmış, Artvin'den dışarıya olan göçlerin sebepleri ve bunların bir kısmının niçin Bursa'yı tercih ettikleri de Bahçalı ve Özözen (2016) tarafından daha önce çalışılmış ve yayınlanmıştır.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada, Artvin'den Bursa'ya olan iç göç hareketliliğinde göçe katılanların beraberlerinde getirdikleri kültürel birikimin varış yerinde mekâna nasıl yansıdığı konusu üzerinde durulmuştur. Araştırmada özellikle Artvinli nüfusun Bursa'da diğer ilçelere oranla en fazla olduğu Yıldırım, Kestel ve Gürsu'ya yerleşenlerin sürdürdükleri ekonomik faaliyetler ve yaşattıkları kültürel unsurlar ele alınmış, Artvin'in doğal ve beşeri özelliklerinin bu durumdaki etkisi incelenmiştir. Bursa'da ikamet edip ek iş yapanların tercih ettikleri bazı çalışma alanlarının Artvin'in doğal, kültürel yapısı ve kültürel birikimi ile ilişkisi sorgulanmıştır. İlgili kişilerin yaşadıkları mahallelerde gözlem yapılmış, göç edip uzun yıllar Bursa'da yaşamış kişilerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

3. BULGULAR

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (araştırmamızın içeriği itibarıyla) bugünkü Artvin yöresinden dışarıya olan göçlerin ilk sebeplerindendir. O tarihlerden bu yana Artvin'den Türkiye'nin farklı illerine göçler yaşanmış, bunlar genellikle batı yönde olmuş, Bursa bu göçler esnasında önemli varış yerlerinden birini teşkil etmiştir. Geçim sıkıntısı, verimli tarım alanlarının azlığı, ek gelir ihtiyacı, eğitim ve sağlık imkânlarının yetersizliği gibi temel sebepler yanında; hısımlık ve hemşehrilik bağlarının güçlü olması nedeniyle birbirini çoğaltan etkiler, evlilik ve aile birleşmeleri gibi sosyal sebepler Artvin'den büyükşehirlere olan göçlerin temel nedenleri arasında yer almaktadır. Araştırmamız sırasında Artvin'den Bursa'ya ilk göçlerin 142 yıl önce akrabalık bağlarının birbirini çeken etkisi ile başladığı tespit edilmiştir. Bursa'daki Artvinliler bu göçleri bugün de “akraba göçü” olarak ifade etmektedirler. Bu dönemde Bursa'nın fizikî çevre özellikleri, yeşil doğası, havası, suyu Artvinlileri cezbeden özellikler olduğu, bu yüzden de ilk göç edenlerin Bursa'ya geldiklerinde bile Artvin'e benzerliğinden ötürü dağlık ve bitki örtüsünün gür olduğu alanları tercih ettikleri belirtilmektedir. Zaten bilindiği üzere her iki il için de bu özelliklerinden dolayı “yeşil” sıfatı uygun görülmüş, Türkiye'de bu iki il Yeşil Artvin ve Yeşil Bursa olarak anılagelmiştir. Görüldüğü üzere büyük şehirlere göç eden Artvinliler yeni yerleşim yerlerinde öncelikle yaşadıkları yerin doğal ortam özelliklerine benzerliğini aramışlardır. Şehir ve köy hayatının birbirine yakın, adeta iç içe olduğu alanlarda yaşamak istemişlerdir.

Diğer yandan Bursa ise; yurt içinden ve yurt dışından aldığı göçlerle büyümüş, yerliler ve göçmenler arasında sosyal ve kültürel etkileşimin en çok yaşandığı illerden biri olmuştur. Bursa; 19.Yüzyıl'a kadar olan Türkmen göçleri, bir dönem Yahudi göçü, Celali İsyanları sırasında kırların boşalmasıyla gelenler, Yörüklerin iskânı, Girit göçü, Kırım'dan Tatar göçleri... Ardından; 1878-1910 arası Doksanüç göçmenleri, Rumeli Göçmenleri, Kafkas Göçmenleri, 1912-1920 arasında Balkan Göçmenleri, sonrasında Mübadil göçleri, 1938 Dersim göçmenleri, 1950-1951 Bulgaristan göçmenleri, 1952-1967 arası Yugoslavya ve Makedonya'dan göçler, 1968-1978 arasında Bulgaristan'dan yakın akraba (serbest) göçler ve son olarak 1989'da Bulgaristan'dan zorunlu göç. Bursa böylesine göç alan ve barındıran bir il (Kaplıanoğlu ve Kaplıanoğlu, 2014).

TÜİK 2018 yılsonu verilerine göre, Artvin nüfusuna kayıtlı olup Bursa’da ikamet eden 67.168 kişi bulunmaktadır (*Tablo 1*). (Artvinli nüfusun en fazla ikamet ettiği il ise İstanbul’dur). 2018’de doğum yeri Artvin olan 48.196 kişi de Bursa’da ikamet etmektedir. Yıldırım ilçesinde Artvin ili nüfusuna kayıtlı 28.854 kişi, Kestel’de 1.339, Osmangazi’de de 5.640 kişi yaşamaktadır. Eğitimlerinin devamı ya da bir işte çalışmak için Bursa’ya gelen genç nüfus içinde eğitimin bitmesi, iş bulma ve yerleşme süreci sonunda Artvin’deki ailelerini de yanlarına çektikleri görülmüştür. Göç eden nüfusun kendinden önce yerleşenlerle sosyal ve kültürel ilişkilerde bulunmaları kalıcı olarak yerleşimi daha da kolaylaştırmaktadır. Bursa’ya kalıcı olarak yerleşseler bile çoğu Artvinli memleketini unutmamakta, her yıl belli dönemlerde veya birkaç yılda bir mutlaka Artvin’i ziyaret etmektedirler.

Tablo 1: Artvin ve Bursa nüfusunda ikamet edilen ve kayıtlı olunan illere göre ilk beş il.

Bursa’da İkamet Edip Nüfusa Kayıtlı Olunan İllere Göre Kişi Sayısı		Artvin Nüfusuna Kayıtlı Olup İkamet Edilen İllere Göre Kişi Sayısı	
Erzurum	138.264	İstanbul	84.216
Samsun	87.347	Bursa	67.168
Muş	87.168	Ankara	32.608
Artvin	67.168	Kocaeli	26.554
Balıkesir	55.250	Samsun	8.489

Araştırma evreni içinde Bursa’da yaşayan Artvin kökenlilerden bazıları, Bursa’ya gelmeden önce Artvin’deyken tarım, hayvancılık, ormancılık ve müzisyenlikle geçimlerini sürdürdüklerini belirtmişlerdir. Bu kişiler Bursa’ya geldiklerinde, Artvin’de daha önce yaşadıkları ortamın coğrafi ve kültürel yapısını bilmenin avantajını kullanarak kendilerine Bursa’da benzer geçim kaynakları oluşturduklarını ve daha önceden tecrübeli oldukları yeni işlerinde bu deneyim sahibi olma ve pratik çözümler geliştirebilme özelliklerinden ziyadesiyle faydalandıklarını belirtmişlerdir.

Göç eden çalışma çağındaki nüfus için iş imkânları ve kendi işlerini kurabilecekleri koşullar önemli olmaktadır. Bu nüfusun bir kısmı kendi öz yeterlilikleri, bilgi ve yeteneklerini şehir ortamında bir meslek dalında değerlendirmiş veya mevcut işinin yanında ek gelir elde etmek amacıyla çalışmıştır. Kırsal kesimde iken hayvancılıkla uğraşan, tarla ekim dikimi yaparak aile geçimine katkıda bulunan kadın nüfusun ise Bursa’ya göç edip yerleştikten sonra tekstil sektöründe çalıştığı, kendi terzi dükkânını açtığı, arazi satın alındıysa mahsul yetiştirmeye devam ettiği, el işlerinden dantel ve yazma oyası yaptığı örnek durumlar gözlemlenmiştir.

Artvin’de kırsal kesimde yaşayan hemen hemen her aile gıdalarını ekim, dikim yaparak kendileri hazırlamaktadır. Kıyı ve iç kesimler ile yükselti basamağına göre farklı çeşitte yetiştirilen mahsuller değişkenlik göstermektedir. Buna rağmen mısır ve fasulye il genelinde yetiştirilebilmektedir. Bu iki ürün mutlaka ekilir ve her mevsimde tüketilen bu gıdaların Artvin mutfağı ve yemek kültüründe önemli yeri vardır. Tarla ve bahçeden yapılan hasat emek isteyen bir süreç olmakla birlikte geçmişten günümüze sürdürülen bir geçim tipi ve aynı zamanda mutfak masraflarını azaltan önemli bir faaliyettir.

Artvin ve çevresinden Bursa’ya göç edenler, ziraî tecrübelerini ihmal etmemişler, yerleşim yeri seçiminde tarımsal üretim yapabilecekleri uygun yerleri aramışlardır. Bursa’ya yerleşen göçmenlerin bir kısmı Artvin’e özgü geleneksel yöntemlerle gıda üretimini sürdürmekte, üretmedikleri gıdaları ise memleketlerindeki üreticilerden temin etmektedirler.

Artvinlilerin Bursa’daki bu tutumları Bursa için yeni bir şey değildir. Misal, Doksanüç muhacirleri Bursa’da ilk konakladıkları bir alanda mısır ekimi yaparak gözlemde bulunmuşlar ve daha sonra da çift koçan mısır veren bu arazileri kalıcı olarak yerleşmek için tercih etmişlerdir. Benzer örnek Artvinliler için de söz konusu olup göçle birlikte tarımsal kültürle ilgili birikimlerini de beraberlerinde getirerek imkânlar ölçüsünde Bursa’da uygulamaya çalışmışlardır.

Artvin’de kırsal alanda yaşarken tarımsal üretimi sürdürenler toprağın işlenmesi, ekim ve dikimi, çapalama, sulama ve ürün hasadı gibi uygulama bilgilerine hâkim olmaktadır. Bu kişiler Bursa’da ev sahibi olduktan sonra ve emekliliklerinin ardından gelirleri oranında tarla ve bahçe satın alarak aile geçimleri için üretim yapmaktadırlar. Tarla ekimini Artvin’de yapıldığı şekilde bölümlendirmekte ve daha önce Artvin’de yetiştirmekte olduğu mısır, patates, fasulye, salatalık, domates, lahanası gibi ürünleri aynı şekilde yetiştirmeye devam etmektedir.

Bursa’da tarla ve bahçe sahibi olan Artvin kökenlilerden bazıları yılın belli dönemlerinde Artvin’i ziyaret ettiklerinde buradan dönüşlerinde elma, ceviz, erik, kızılcık, kiraz, armut türlerinde meyve ağaçlarının fidelerini Bursa’ya getirip bahçelerine dikmekte, bu yolla alışık oldukları damak tadına uygun meyve kültürünü de transfer etmektedirler.

Tıpkı Artvin’de olduğu gibi Artvinliler Bursa’da da kışlık gıda hazırlığı yapmaya devam etmektedir. Sebze ve meyveler kurutulmakta, konserve ve turşu yapılarak kış için hazırlanmaktadır. Güneşte kurutma yöntemiyle hazırlanan armut, erik, elma kuruları hem aile içinde yenilmekte hem de misafirlere ikram edilmektedir. Kızılcık meyvesinden yapılan kızılcık korovası ve marmelat üretimi Artvin’de olduğu gibi Bursa’da da sürdürülmektedir. Tarla ve bahçe sahibi olanlar açık alanda ve barakalarda pekmez, konserve ve salça yaparak ürünlerini değerlendirmektedir.

Yaşadıkları yerde yapılan ekmek pişirme araç gereçlerini göç ettikleri yerlere taşımak isteyen Artvinliler, topraktan yapılan pileki ile kuzine sobaları da Artvin’den Bursa’ya götürmektedir. Geleneksel tüketimde önemli olan mısır ve buğday ekmeğinin pişirildiği pileki denilen taşınabilir kaplar Bursa’daki müstakil evlerin dış mekânlarında halen kullanılmaktadır.

Mekânsal özellikler ve mekânsal kullanım somut kültürel değerlerin aktarılmasını ve yaşatılma imkânını etkilemektedir. Apartman dairesinde oturanlar ile müstakil evlerde oturanlar yaşadıkları yerin elverdiği ölçüde kültürel değerleri sürdürebilmektedir. Misal, şehrsel alanda yer darlığı nedeniyle meyvenin kurutulduğu, kışlık gıda hazırlığının yapıldığı, araç gerecin konulduğu alanlar evlerin çatı katları veya bahçe içinde yapılan barakalar olmaktadır (Şekil 2).

Şekil 2: Bursa’daki Artvinlilerin otobüs molasında sıcak Trabzon (Vakfikebir) ekmeği ile Artvin tereyağını birlikte tüketmesi (a), İş yerine Artvin adı verilmesi (b), Şehirdeki ev ortamında mısır kurutma (c).

Artvinlilerden ilkbaharla birlikte yazı geçirmek için memleketlerine dönenler tarım ve hayvancılık faaliyetlerini sürdürerek kışlık gıdalarını hazırlamaktadır. Herhangi bir üretim yapamayanlar ise diğer üreticilerden ve yerel haftalık pazarlardan istediklerini satın alarak büyük şehirlere götürmektedir. Bunlar özellikle terayağ, mısır unu, peynir, kurutulmuş dut, armut, erik, pestil, fasulye, patates gibi gıdalardır.

Gıdaların üretimi, muhafazası, tüketim şekli ve beslenme alışkanlıkları bireyle birlikte var olup yeni bir yere aktararak sürdürülebilir kültürel bir öğedir. Böylece gıda üretim ve tüketim alışkanlıkları kültürel yapının aktarılabilir ve aranan önemli bir unsuru haline gelebilmektedir. Gıdanın hazırlanması ve muhafazasında işlevsellikler değişse de yerel sözcüklerin kullanımı devam ettirilmektedir (Şekil 3).

Şekil 3: Bursa'ya göç eden Artvinliler kullandıkları bir kısım eşyaları beraberlerinde götürmüşlerdir;
a-Hasır, b-Külek, c-Kuzine.

Artvin'in bitki örtüsü içinde, doğadan yenilebilir otların tanınarak toplanması geleneği ve alışkanlığı Bursa'da da sürdürülmektedir. Özellikle dağ pancarı, ısırgan otu, kekik, madımak bu türler içindedir. Uludağ'ın üst kısımlarında bulunan göller civarı bu bitkilerin toplanılması için gidilen yerlerden biridir.

Göçün ilk yıllarında Artvin'de kullanılan hasır, külek, kuzine soba, ahşap yer sofrası (peşhun), güğüm gibi araç gereçler götürülerek kullanılırken daha sonraki yıllarda bunların bir kısmı otantik bir aksesuar ve süs eşyası olarak evlerde yer almaya başlamıştır. Bunların yanında Artvin'de dokunan yer sergilerinden cecim şehirdeki evlerin merdiven basamaklarında ve iç bahçelerde yaygın olarak kullanılmaktadır.

Kırsal alanlara komşu yerleşim birimlerinde Artvinliler ahşap ve taş kullanarak inşa ettikleri meskenlerini tıpkı Artvin'de olduğu gibi ana yapı malzemelerini yakın çevreden elde ettikleri yine aynı malzeme ile ve geleneksel tarzda inşa etmişlerdir. İnşaatları da çoğunlukla kendileri yapmış, usta çalıştırsalar bile yanlarında kendileri de yardımcı olmuşlardır. Meskenlerin planları, duvar ustalığı, sıva, çatının yapılması gibi işler çoğunlukla kendilerince yapılmış ve böylece arzu eden diğer Artvinlilerin evlerini de Artvin'den gelen ustalar yapmışlardır. Aynı şekilde, yaklaşık günümüzden 40-50 yıl öncesinde Bursa'ya yerleşenler kendilerine betonarme müstakil evler yaparken de akrabalarına bu konuda yardımcı olmuşlardır. İlk yerleşenler bir süre bütün aile bir arada yaşamışlar, sonrasında kendilerince yeterli maddi kazancı elde ettikten sonra ya mevcut evlerine kat çıkarak, ya da yeni evler inşa ederek ayrı evlere çıkmışlardır. Artvin'in Yusufeli ilçesinde taş işçiliği yapan ustaların varlığı bilinmektedir. Bursa'da da inşaat işçiliğinde çalışan ve istinat duvarları yapan kişilerin çoğunlukla Artvin'in Yusufeli ilçesinden göç edenlerden olduğu gözlemlenmiştir. Geçmişten günümüze kırsal meskenlerin ve tarımsal araç gereçlerin yapımında farklı ağaç türleri kullanılmıştır. Artvin'de ahşabın işlenmesi değişik işlevler için yapılagelmektedir. Bu ağaçların özellikleri ve hangi araç gereç için en uygun oldukları bilinmektedir. Bu bilgi, Bursa'da mobilya sektörü ve marangoz atölyelerinde ek gelir amaçlı veya meslek edinilerek sürdürülmektedir.

Artvin ili bulunduğu konum itibarıyla tarihi ve kültürel geçmişinin de etkisiyle komşu ülke (Gürcistan) ve iller (Rize, Erzurum, Kars...) ile de kültürel etkileşim yaşamıştır. Halk oyunları ve halk müzikleri buna örnektir. Yörede çok farklı şekillerde halk oyunları icra edilmekte ve bunlarla birlikte yöresel çalgılar çalınmaktadır. Öyle ki sadece düğün ve şenlikler değil bazen misafir ağırlarken bile çalgı aleti çalınıp türkü söylenmektedir. Dolayısıyla küçük yaşlardan itibaren gözlemlenerek bir çalgı aleti çalmak olağan görülmekte ve kolayca da öğrenilebilmektedir. Yine hayvancılık ve çobanlıkla ilişkili olarak çobanlık yapanlar çevredeki çalı türlerinden düdük, sipsi yaparak çalmakta, küçük çocukların ellerine bunlar verilerek yetenekleri keşfedilmektedir. Aile büyüklerinin de davul, kaval, akordeon, tulum çalmayı bilmesi ile gençler bu enstrümanları çalmayı öğrenmektedir. Ayrıca bu yolla gençler çalgı aletinde kullanılan malzemeyi tanımakta, ahşap ve derinin nasıl kullanılacağını bilmektedir. Dolayısıyla çalgı aleti yapımı ve müzik olarak bunun icrasını öğrenenler imkânlar dâhilinde bunu büyük şehirlerde ek gelir elde etmek için kullanmaktadırlar. Bu kişiler büyükşehirlerde gerek müzisyen olarak çalışmakta gerekse davul ve zurna yapıp satarak gelir elde etmektedirler. Buna misal olarak bir müzisyen, yaptığı bir adet zurnayı 400 lira, davul ve zurnayı birlikte 800 liraya satarak kazanç elde etmektedir. Eğitimlerine devam eden genç nüfustan bu çalgıları bilenler de para kazanmak için düğünlere ve şenliklere katılmaktadır. Öğrenciler ise bu yaptıkları işten 150 ila 300 lira arasında harçlık elde etmektedir. Benzer şekilde Artvin'de halk oyunları alanında kendini geliştiren kişiler göç ettikten sonra Bursa'da halk oyunları eğitmenliği yapmaktadır (Şekil 4).

Şekil 4: Artvin’de davul, zurna yapımlarıyla ilgilenen ve müzisyenlik yapan kişiler bunu Bursa’ya göç ettikten sonra da ek gelir amaçlı olarak sürdürmektedirler.

Bursa’ya göç etmiş Artvinliler, daha önceden Bursa’ya yerleşmiş Artvinliler ile yeni gelenler arasında iletişim kurarak sahip oldukları kültürel değerleri yaşatmak istemekte, bunun için de kurdukları derneklerin organizatörlüğünde festivaller ve şenlikler düzenlemektedirler. Böylece Artvin’de yayla kültürüne bağlı olarak gelişen şenlikler Bursa’da hemşehrilerin bir araya getirilmesi ve bir bakıma Artvin halk kültürünün yaşatılması etkinliklerine dönüşmektedir. Büyük şehirlerde yaşayan Artvinlileri yılda bir kere de olsa bu yolla buluşturmak, tanıştırmak, bir arada olmalarını sağlamak amaçlanmaktadır. Bursa’da 2018 yılı itibariyle Artvinlilerin oluşturduğu 63 adet dernek bulunmaktadır. Bursa’daki Artvinliler kendi köylerinde yaşayanlardan çok daha fazla kişiyi Bursa’da gördüklerini belirtmişlerdir. Göçlerin yoğun olduğu dönemlerde akraba ve tanıdıklar birbirini çok sık ziyaret ederken son yıllarda daha az görülmektedir.

Etkinliklerde yöresel gıdalar sunulmakta, başta “atabarı” olmak üzere halk oyunları oynanmaktadır. Konser ve düğünlere Artvinli yerel sanatçılar davet edilerek geleneksel eğlence kültürü sürdürülmeye çalışılmaktadır. Bursa’da düzenlenen etkinliklerde coğrafi unsurlara da yer verilmektedir. Misal Artvin’le özdeşleşen boğa güreşlerine ait görseller Bursa’daki şenliklerde tişört üzerine baskı yapılarak sunulmakta, ör. “morbet” gibi bazı yöresel sözcüklerin de etkinliklerdeki afişlerde kullanıldığı görülmektedir (Şekil 5-6).

Şekil 5: a-Bursa’nın Kestel ilçesine bağlı Alaçam köyünde Artvinlilerin düzenlediği yayla şenliği, b-Gürsu’da yapılacak şenlik için Yusufelililerin afişi, c-Artvinlilerin Bursa’daki derneklerinden birinin logosunda Artvin’e ait figürler; Çoruh’ta rafting, Kafkasör boğa güreşleri, Kaçkarlar vd.

Şekil 6: Artvinlilerin Bursa’da düzenledikleri etkinliklere ait afişler.

Artvin'den Bursa'ya gelip yerleşerek Artvin'le ilişkisini tamamen kesmiş olanlar olduğu gibi, Bursa'ya yerleşmekle birlikte düzenli olarak belli dönemlerde Artvin'e gidiş geliş yapanlar da vardır. Bu gidiş gelişlerin bir kısmı emeklilerin kışı Bursa'da yazı Artvin'de geçirmeleri şeklinde olurken, bir kısmı da erkekler daimi işte çalışırken okulların kapanması ile birlikte (kendileri yazın bir aylık tatilde gitmek üzere) eş ve çocukların Artvin'e gönderilmesi şeklinde olmaktadır.

Artvin'de bir köye gelen yabancıların ağırlanması genellikle köy muhtarlarının sorumluluğundadır. Köy konağı geleneğinin olmaması nedeniyle misafirleri ailelerin ağırlaması konukseverlik olarak düşünülebilir. Bu durum Bursa'daki Artvinliler arasında da sürdürülmekte idi. Artvin'den kısa süreliğine Bursa'ya gelenler yakın zamanlara kadar hemşehrileri tarafından kendi evlerinde misafir edilirken son yıllarda yeni kuşaklar arasında misafirperverlik kültüründe değişiklik yaşandığı gözlenmektedir.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Geçmişten günümüze Artvin en fazla göç veren illerden biri olmuştur. Bu göçlerin neredeyse tamamı batı yönde gerçekleşmiş, Bursa bu göçler esnasında Artvinlilerin en çok tercih ettiği illerden biri olmuştur. Artvinlilerin Bursa'yı yoğun şekilde tercih etmelerinin temelinde (istihdam imkânları ve diğer sosyo-ekonomik faktörleri gözardı etmemek şartı ile) bu iki il arasındaki fiziki şartların benzerliği büyük rol oynamıştır. Göçlerde çıkılan yer ile varış yerinin benzerliği göçmenler tarafından en çok arzu edilen faktör olduğu bilinen bir gerçektir. Nitekim gerek Osmanlı gerek Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde göçmen komisyonlarının zorunlu iskân sırasında en çok aradıkları şartların başında bu faktör gelmektedir. Artvinliler için de böyle olmuştur.

Bu araştırmada Artvinlilerin geçmişte yaşadıkları yere ait kültürel değer ve birikimlerin pek çoğunu, benzer coğrafi şartların da sağladığı kolaylıkla, yeni yerleşim yerleri olan Bursa'ya taşıdıkları gözlemlenmiştir. Bursa'ya yerleşen Artvinliler Artvin'de sahip oldukları ve yüzyılların birikimine dayanan geleneksel bilgi ve uygulamaları içeren kültürel kimliklerini yeni yerleşilen bu alana taşımakla kalmamış, insan ve mekân ilişkisini bu yeni yerde tekrar inşa etmeyi denemişlerdir. Mesken yapımı, gıda üretimi, çevre kullanımı ve sosyal ilişkiler gibi birçok alanda elde edilmiş kazanımlar böylece Artvin'den Bursa'ya nakledilmiş, bir çeşit kültürel aktarım gerçekleştirilmiştir. Bursa'da Artvinli nüfusun diğer şehirlere göre daha fazla olması bu ilde kültürel kimliğin yaşatılmasını kolaylaştırmıştır. Ayrıca Artvinlilerin bu ildeki yoğunluğu da düzenlenen bazı kültürel etkinliklerin geleneksel hale getirilerek sürdürülmesini kolaylaştırmış, yine bu yolla kültürel değerlerin yaşatılması mümkün hale gelmiştir. Kültürel birikimin aktarılmasında Bursa'ya önce yerleşenler ve yaşlı nüfus sorumluluk üstlenmekte ve bunun gelecek nesillere aktarılmasında rol almaktadır.

Artvinlilerin Bursa'ya olan göçleri ve burada daimi olarak yerleşmelerine paralel olarak burada kültürel birikimlerini sürdürme çabaları somut ve somut olmayan kültürel mirasın bir yerden diğerine nakli ve yaşatılması konusunda da (ayrıca araştırılması gereken) önemli konulardan biri olarak görülmektedir.

Son olarak belirtmek isteriz ki; Türkiye'de kırdan kente göç süreci (bazı yıllar yavaşlasa da) bütün hızı ile devam etmektedir. Kırdan tarım ve hayvancılığın sürdürülmesi, tabiata uyum, kendi meskenini tamir ve inşa etme gibi sayısız niteliklere sahip kişiler şehre geldiklerinde sudan çıkmış balık misali şehirde geçimini temin edecek bir mesleğe sahip olmayan bireyler durumuna düşmektedirler. Daha önceleri şehre göç etmiş olanların vasıf gerektirmeyen ve çoğunlukla amele olarak çalıştıkları inşaat işleri de artık makineyle olmakta, ince işler ise vasıf gerektirmektedir. Büyükşehirlerde belediyelerin ve İŞKUR'un sürekli "meslek edindirme kursları" açması kırdan kente gelenlerin şehirde kolay iş bulmaları ve şehirde yardıma muhtaç olmadan kendi ayakları üzerine durabilmeleri içindir. Bu araştırmada görüldüğü üzere kırdan kente göç sürecinde kırsal alanda sürdürülen uğraşlar ile icra edilen bazı meslekler göç edilen şehre uyum sürecinde göç katılan insanların işini kolaylaştırmakta, daha kısa sürede uyum sağlamalarına yardımcı olmaktadır. Büyükşehirlerde meslek edindirme kursları açılırken ve vasıfsız insanlar bu kurslara yönlendirilirken kırdan gelen ve daha baştan niteliksiz oldukları kabul edilen kişilerin kırdaki yaşantıları esnasındaki önceki uğraşları ve az çok anladıkları meslekleri dikkate alınmalıdır. Bu yapıldığı takdirde, kırdan gelen kişilere nitelik ve meslek kazandırma sürecinde, meslek edindirme kursları ve benzer faaliyetlerden hem daha kolay sonuç alınacak, hem de insanların sevdikleri işi yapmaları nedeniyle daha mutlu ve huzurlu olmaları sağlanmış olacaktır.

KAYNAKLAR

- Arınç, K. (2003). Ekolojik Yönleriyle; Bursa Ovası'nda Arazi Kullanılışı ve Çevresel Etki Değerlendirmesi, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 8(10), (81-113).
- Bahçalı, S. ve Özözen Kahraman S. (2016), Artvinlilerin Göç Tercihlerinde Bursa'nın Yerinin Sosyo Ekonomik ve Mekânsal Analizi, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi* 33, (37-52).
- Doğanay, H. - Orhan, F. (2014) Artvin'de Nüfusun Başlıca Özellikleri, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı:31, (1-22).
- Haviland, W. A., Prins, H. E., McBride, B., ve Walrath, D. (2013). *Cultural Anthropology: The Human Challenge*, Cengage Learning.
- Kaplanoğlu, R., ve Kaplanoğlu, O. (2014). *Bursa'nın Göç Tarihi*. Bursa: Nilüfer Belediyesi Yay.
- Mutluer, M. (2003). *Uluslararası Göçler ve Türkiye*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N. (2006) *Beşerî Coğrafya İnsan: Kültür, Mekân*, Çantay Kitabevi, İstanbul.

Web Kaynakları

- <http://www.tuik.gov.tr>, Erişim Tarihi: 10.04.2019
- <http://www.yusufelihaberajansi.com/> Erişim Tarihi: 10.04.2019

Bursa'da Görüşme Yapılan Kaynak Kişiler:

H. Güler (Memur), C. Özdemir (Osmangazi - Soğukkuyu Mh. Muhtarı), S. Güler (Emekli), N. Yılmaz (Ev Hanımı), S. İnce (Ev Hanımı-Zeytin Üreticisi), A. Aksakal (Müzisyen), N. Erdem (Ev Hanımı), O. Ayyılmaz (Şoför), H. Ersoy (Öğretmen), H. Albayrak (Emekli Memur) (Kendilerine teşekkür ederiz).